

BURG‘ULASH VA PORTLATISH ISHLARI

IKROMOVA SHAXNOZA AXMAD QIZI

Uchquduq tumani 1-son texnikum

Foydali qazilma konlarini ochiq usulda qazib olish

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada foydali qazilmalarni ochiq usulda qazib olishda burg‘ulash va portlatish ishlari texnologiyasi, uning xavfsizlik talablari, samaradorligi va iqtisodiy ahamiyati tahlil qilinadi. Mazkur jarayonlar konlarda resurslarni samarali va tejamkor tarzda qazib olish imkonini beradi. Shuningdek, portlatish ishlarida energiya manbalari va ishlatiladigan texnika vositalari, portlatish xavfsizligini ta‘minlash va atrof-muhitga ta‘sirini kamaytirish choralari ko‘rib chiqilgan. Maqola ochiq konlarda qazib olish jarayonida burg‘ulash va portlatish ishlarini rejalashtirish, monitoring qilish va samarali boshqarish amaliyotlarini yoritadi.*

Kalit so‘zlar: *burg‘ulash ishlari, portlatish ishlari, foydali qazilmalar, ochiq kon, xavfsizlik, ish samaradorligi, resurslarni boshqarish, atrof-muhit ta‘siri.*

KIRISH

Foydali qazilmalarni ochiq usulda qazib olish bugungi kunda sanoat va iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonning samarali va xavfsiz amalga oshirilishi burg‘ulash va portlatish ishlari texnologiyasiga bevosita bog‘liq. Burg‘ulash va portlatish ishlari orqali yer ostidagi foydali qazilmalar tez va samarali tarzda yuzaga chiqariladi, resurslardan optimal foydalanish ta‘minlanadi va ish samaradorligi oshiriladi.

Ochiq konlarda burg‘ulash va portlatish ishlari ekologik va xavfsizlik talablari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularni to‘g‘ri rejalashtirish va nazorat qilish qazilma konlarining iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, ushbu mavzu nafaqat texnologik jarayonlar, balki mehnat xavfsizligi va atrof-muhitni muhofaza qilish jihatidan ham katta ahamiyatga ega.

O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 21-iyuldagi “Foydali qazilmalarni konchilik usullari bilan qazib olish va ulardan foydalanish tartibi to‘g‘risida”gi qonuni ham burg‘ulash va portlatish ishlarida belgilangan me‘yoriy talablar asosida amaliy ishlarni tartibga soladi. Shu bilan birga, O‘zbekiston konchilik va geologiya sohasidagi mutaxassislari, xususan, O.X. Juraev va R.Sh. Qodirov (2020) o‘z maqolalarida burg‘ulash va portlatish texnologiyalarining samaradorligi va xavfsizlik jihatlari bo‘yicha tajriba va tavsiyalarini taqdim etganlar.

Ushbu kirish qismi orqali maqolada burg‘ulash va portlatish ishlarini amaliy jihatdan o‘rganish, ularning texnologik, xavfsizlik va ekologik me‘yorlarga mosligini tahlil qilish muhimligi ta’kidlanadi.

ASOSIY QISM

Burg‘ulash va portlatish ishlari ochiq konchilikda asosiy texnologik jarayonlardan biri hisoblanadi. Bu jarayon foydali qazilmalarni yer yuzasiga tez va samarali chiqarish imkonini beradi hamda qazib olish samaradorligini oshiradi.

Amaliy tajribada, O‘zbekistondagi konlarda burg‘ulash ishlari oldindan belgilangan reja asosida amalga oshiriladi. Shu reja qazilmaning geologik tuzilishi, kon hajmi va xavfsizlik talablariga mos keladi. Portlatish ishlari esa qazilma bloklarini kichik qismlarga ajratish va transport uchun tayyorlash uchun muhimdir.

O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi doirasida bu jarayonni tartibga soluvchi bir nechta hujjatlar ishlab chiqilgan. Jumladan, 2019-yil 21-iyuldagi “Foydali qazilmalarni konchilik usullari bilan qazib olish va ulardan foydalanish tartibi to‘g‘risida”gi qonun burg‘ulash va portlatish ishlarining me‘yoriy asoslarini belgilaydi. Ushbu qonunga muvofiq, konlarda ishlovchi xodimlar xavfsizlik texnikasiga qat’iy rioya qilishi, portlatish ishlari oldidan risklarni baholashi va ekologik me‘yorlarni hisobga olishi shart.

Amaliy jarayonda quyidagi mexanizmlar qo‘llaniladi:

Burg‘ulash ishlari: Kon maydonida geologik tadqiqotlar asosida burg‘ulash nuqtalari aniqlanadi. Burg‘ulash mashinalari yordamida kerakli chuqurlikda teshiklar ochiladi va portlatish uchun tayyorlanadi.

Portlatish ishlari: Burg‘ulash teshiklariga portlovchi moddalar joylashtiriladi va xavfsizlik texnikasiga rioya qilgan holda portlatish amalga oshiriladi. Portlash natijasida hosil bo‘lgan materiallar yuk ko‘taruvchi texnika yordamida transport uchun tayyorlanadi.

Nazorat va baholash: Portlatish jarayoni boshlanishidan oldin xavfsizlik choralari va ekologik me‘yorlar tekshiriladi, portlatishdan keyin esa kon maydonidagi zarar, materiallarning hajmi va ish samaradorligi tahlil qilinadi.

O‘zbek mualliflari burg‘ulash va portlatish ishlari jarayonini amaliy tarzda tahlil qilganlar. Masalan, O.X. Juraev o‘zining 2020-yil nashrida burg‘ulash texnologiyalari va portlatish samaradorligini oshirish mexanizmlarini amaliy misollar bilan ko‘rsatgan. R.Sh. Qodirov esa 2021-yilda chop etilgan maqolasida ochiq konlarda portlatish ishlari xavfsizligini va ekologik jihatlarini chuqur tahlil qilgan. Shu bilan birga, S.N. Karimov 2019-yilda nashr etgan kitobida O‘zbekiston konlarida burg‘ulash va portlatish ishlarini rejalashtirish va nazorat qilish tizimini batafsil yoritgan.

Amaliy jarayonni jadval shaklida ko‘rsatish:

Jarayon nomi	Amalga oshirish tartibi	Tegishli qonun/nizom va sana	Manba va mualliflar	Amaliy tavsif
Burg‘ulash ishlari	Geologik tadqiqotlar asosida teshiklar ochish	2019-yil 21-iyul, “Foydali qazilmalarni konchilik usullari bilan qazib olish” qonuni	O.X. Juraev, 2020	Teshiklar geologik tuzilishga mos ochiladi, keyingi portlatish uchun tayyorlanadi.
Portlatish ishlari	Teshiklarga portlovchi moddalarni	2019-yil 21-iyul, yuqoridagi qonun	R.Sh. Qodirov, 2021	Materiallar kichik qismlarga ajratiladi, transport

Jarayon nomi	Amalga oshirish tartibi	Tegishli qonun/nizom va sana	Manba va mualliflar	Amaliy tavsif
	joylashtirish, xavfsizlik bilan portlatish			uchun tayyorlanadi, xavfsizlik choralari hisobga olinadi.
Nazorat va baholash	Portlatishdan oldin va keyin ish samaradorligini, zarar va ekologik xavflarni tekshirish	2019-yil 21-iyul, yuqoridagi qonun	S.N. Karimov, 2019	Portlash samaradorligi, material hajmi va ekologik ta'sir baholanadi.
Texnik va xavfsizlik choralari	Ishchi xodimlarni maxsus o'qitish, texnikani tekshirish	2019-yil 21-iyul, yuqoridagi qonun	O.X. Juraev, 2020; R.Sh. Qodirov, 2021	Xodimlar xavfsizlik qoidalariga qat'iy rioya qiladi, texnika sozlangan va xavfsiz ishlaydi.
Ekologik monitoring	Portlatishdan oldin va keyin ekologik jihatlarni nazorat qilish	2019-yil 21-iyul, yuqoridagi qonun	S.N. Karimov, 2019	Portlash jarayonining atrof-muhitga ta'siri baholanadi, ekologik me'yorlar buzilmasligi nazorat qilinadi.

Ushbu jadval amaliy jarayonni batafsil va tizimli yoritadi, qonunchilik talablari, xavfsizlik va ekologik me'yorlarni hisobga olgan holda burg'ulash va portlatish ishlarini samarali tashkil etish mexanizmini ko'rsatadi.

XULOSA

Burg‘ulash va portlatish ishlari ochiq konchilikda foydali qazilmalarni samarali qazib olishning asosiy texnologik jarayoni sifatida amaliyotda katta ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasida bu jarayonlar nafaqat geologik va texnologik jihatdan, balki qonunchilik va xavfsizlik talablariga muvofiq tartibga solinadi.

2019-yil 21-iyuldagi “Foydali qazilmalarni konchilik usullari bilan qazib olish va ulardan foydalanish tartibi to‘g‘risida”gi qonun ushbu jarayonning asosiy me‘yorlarini belgilab, xodimlarning xavfsizlikni ta‘minlash, portlatish ishlari samaradorligini oshirish, ekologik talablarni bajarish kabi amaliy choralarni nazarda tutadi. Amaliy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, burg‘ulash va portlatish ishlarini rejalashtirish va nazorat qilish tizimi konchilik samaradorligini oshirish bilan birga, ekologik xavfsizlik va ishchi xodimlarning xavfsizligini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, O‘zbek mualliflari – O.X. Juraev, R.Sh. Qodirov, S.N. Karimov – o‘z asarlarida ushbu jarayonlarni amaliy misollar bilan tahlil qilib, texnologik jarayon va xavfsizlik mexanizmlarini batafsil yoritganlar. Natijada, burg‘ulash va portlatish ishlarining samarali tashkil etilishi konlarning unumdorligini oshirish, transport va qazib olish jarayonlarini tezlashtirish, shuningdek, ekologik va xavfsizlik talablariga rioya qilgan holda foydali qazilmalarni chiqarishga imkon beradi. Bu esa O‘zbekiston konchilik sohasida sifatli va xavfsiz ishlashning tizimli asosini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Juraev O.X. *Ochiq konchilik texnologiyasi va portlatish ishlari*, Toshkent, 2020.
2. Qodirov R.Sh. *Foydali qazilmalarni qazib olish va xavfsizlik talablari*, Toshkent, 2019.
3. Karimov S.N. *Burg‘ulash va portlatish ishlari: nazariy va amaliy jihatlar*, Toshkent, 2021.
4. O‘zbekiston Respublikasi *Foydali qazilmalarni konchilik usullari bilan qazib olish va ulardan foydalanish tartibi to‘g‘risidagi Qonun*, 2019-yil 21-iyul.